

Göstergeleri doğru okumak [2]

Prof. Dr. Hayrettin Kara

1963 yılında Antalya'da doğdu. İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi'nden 1985 yılında mezun oldu. Psikiyatri uzmanlık eğitimini Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde tamamladı. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi ve ana bilim dalı başkanı olarak görev yaptı. Psikiyatrinin çeşitli alanları ve özellikle cinsel sorunlar hakkında ulusal ve uluslararası dergilerde çok sayıda çalışması yayınlanmıştır. Şu anda bilimsel çalışmalarını cinsel işlevler ve rüyalar üzerinde yoğunlaştırmıştır. Halen Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, 2. Psikiyatri Birimi'nde Klinik Şefi olarak görev yapmaktadır.

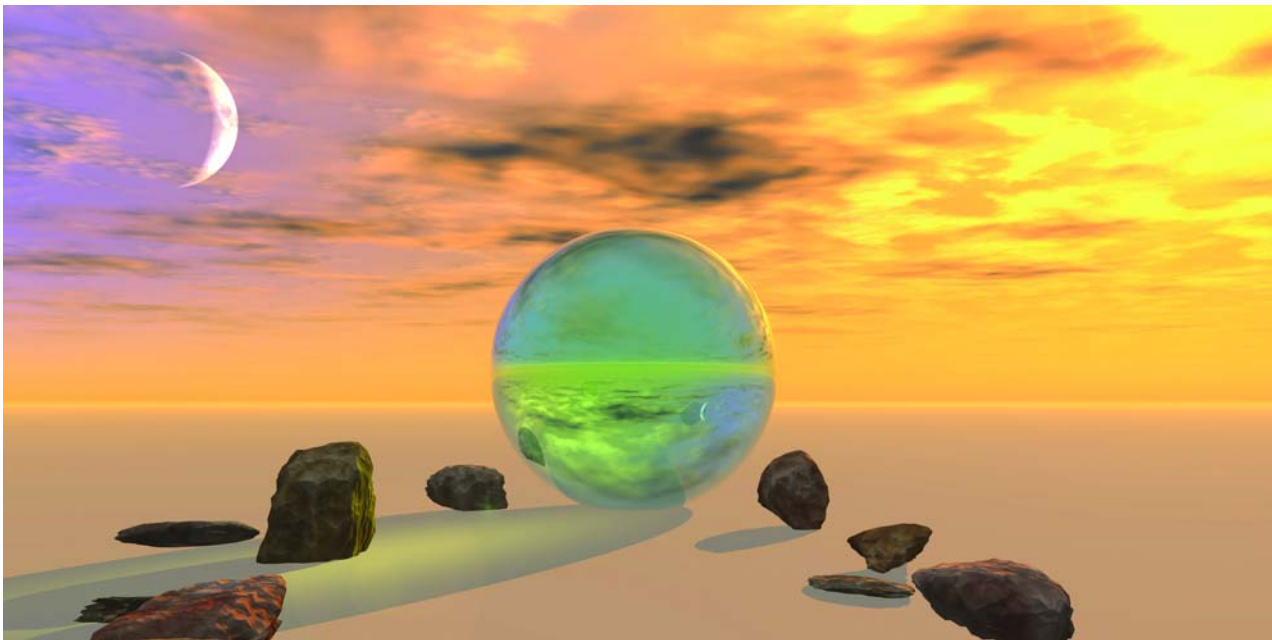
Bir önceki yazıda medikal modelin halüsinasyon konusunda indirgeyici bir tutum içinde olduğu fikrini temellendirmeye çalışmıştım. Vurgulamak istediğim ana düşünce, psikiyatristler de dahil olmak üzere modern tıp uygulayıcılarının bir gösterge olarak halüsinasyonu yeterince doğru okuyamadığıydı.

Bugünkü yazıda medikal modelin bu indirgeyici yaklaşımını biraz olsun esnetmek için edebiyat ve sanatı yardıma çağıracağım. Modern tıbbın içinden

baktığımızda bu yardım çağrısının ilk elde biraz tuhaf hatta yersiz olduğu düşünülebilir. Oysa yersiz olan önyargılarımızdır. İki gerçek ustanın (F. M. Dostoyevski ve I. Bergman) soruna ilişkin düşüncelerinin bir kısmını aktardığımda söylemek istediğim sanırım biraz daha vuzuha kavuşmuş olacak.

Modern psikiyatrinin halüsinasyon tanımını bir kez daha hatırlayalım; “gerçek dışsal bir uyarının varolmamasına rağmen algılamanın olması” Bir eğitmen olarak psikiyatri öğrencilerime benim de bellettiğim bu tanımın yanlış olduğunu söylemiyorum. Söylediğim bu tanımın eksik ve yetersiz olduğudur. Bu betimleme tüm halüsinatuar yaşantıları kapsamaz.

Benim şansım (belki de şanssızlığım) bu teknik tanımdan çok yıllar önce Raskolnikov tarafından Dostoyevski'nin zihniyle tanıştırılmış olmam. Dostoyevski “Suç ve Ceza”da, roman kahramanlarının diliyle halüsinasyonun, gerçekliği olmayan salt bir hayal olarak kabul edilmesine itiraz eder. Şimdi bu muhteşem romandan konuyla ilgili bir bölümü aktaracağım. Romanı okuyanlar hatırlayacaklar; Raskolnikov ve Svidrigaylov ilk kez bir araya geldiklerinde aralarındaki sorunu çözümlenmeye çalışmak yerine hayaletler üzerine bir tartışmaya tutuşurlar. Şöyle sürer gider konuşma; (...)

Raskolnikov canı sıkılmış gibi öfkeli, yüksek sesle,

-Hayır böyle şeylere inanmıyorum! Dedi.

Svidrigaylov başını hafifçe önüne eğdi, başka yana bakarak kendi kendine konuşuyormuş gibi,

-Böyle durumlarda (hayal görme durumlarında) genelde ne derler insana diye mırıldandı Svidrigaylov. Şöyle derler: 'Hastasin sen. Sana öyle geliyor. Aslında yok öyle bir şey. Aslında mantığın kabul edeceği bir şey değil kuşkusuz. Bu tür hayallerin yalnızca hastalara görüldüğünü ben de biliyorum. Ama bu, hayallerin yalnızca hastalara görüldüğünü gösterir, yoksa görülen hayallerin (halusinasyonların) gerçek olmadığını anlamına gelmez.

Raskolnikov sinirli,

-Elbette yoktur dedi.

Svidrigaylov başını yavaşça çevirip baktı Raskolnikov'a.

-Yok mudur? Öyle mi düşünüyorsunuz? Böyle düşünecek olursak: 'Hayalet dediklerimiz başka dünyaların parçaları, orda yaşayan yaratıklar, o dünyaların başlangıcıdır diye düşünelim... Sağlıklı insanların onları görmelerine hiç gerek yoktur, çünkü sağlıklı insan daha çok bu dünyanın insanıdır, dolayısıyla bu dünyadaki yaşamın tam olması, düzenin bozulmaması için bu dünyanın yaşamını yaşamalıdır. Ama sağlığı birazcık bozulacak olursa, organizmasında bu dünyanın olan yaşam düzeni birazcık bozulursa hemen başka bir dünyanın yaşam belirtileri kendini göstermeye başlar...'

Bu alıntıdan yola çıkarak şunları söyleyebiliriz; Dostoyevski halusinatuar yaşantıları olan kişilerin hasta olarak tanımlanmasına itiraz etmez. Bu ikincil bir konudur Dostoyevski için. Onu ilgilendiren asıl nokta halusinasyonların, normal insanların nesnel gerçek olarak algıladıkları fenomenler kadar gerçek olabilecektir. Bu, modern psikiyatrinin halihazırda hiçbir şekilde tartışma konusu yapmayacağı kadar uç bir görüştür. Peki kim gerçeğe daha yakın; halusinasyonun objesiz algı, yani gerçekliği olmayan bir tür hastalıklı görü olduğunu söyleyen psikiyatristler mi, yoksa halusinasyonun da bir tür gerçekliği olabileceğini söyleyen Dostoyevski ve benzer sanatçılar mı? Bu soruyu burada yalnızca bir soru olarak bırakıp bir başka sanatçıya, usta bir film yönetmeni olan Ingmar Bergman'a geçelim.

Bergman'ın aynı zamanda senaristi de olduğu *Yedinci Mühür* filminde konumuzla ilgili çarpıcı sahneler var. Aşağıda

senaryodan aktardığım bölüm, filmin sık sık hayaller gören karakteri Jof ile karısı Mia arasında geçen bir konuşma;

Jof: Bana bak, bir hayal gördüm ben. Yok yok hayal değildi. Gerçekti, gerçek mi gerçekti.

Mia: Yaa, demek hayal gördün yine! Kimi gördün.

Jof: Meryem Anamızı

Mia: Sahiden gördün mü?

Jof: Bana öyle yakındı ki, dokunabilirdim ona. Başında altın bir taç, üzerindeyse altından çiçeklerle süslü mavi bir entari vardı. Yalnayaktı, esmer, küçücük elleriyle çocuğu İsa Efendimizi tutmuş, ona yürümeyi öğretiyordu. Derken benim kendisini seyrettiğimi gördü, bana gülümsedi. Gözlerim yaşla doldu, ben gözlerimi sildiğimde görünmez oldu. Yerde gökte ne varsa, öylesine sessizleşmişti ki. Anlayabiliyor musun?

Mia: Sende de amma hayal var ha.

Jof: Demek inanmıyorsun bana! Ama gerçekti, her gün gördüğüm çeşitten bir gerçeklik değil, bambaşka bir şeydi.

Mia: Hayallerini dizginlemen gerek. Yoksa herkes seni kaçık sanacak, oysa sen kaçık filan değilsin.

Jof: Ben hayal göreyim diye can atmıyorum ya. Bir takım sesler benimle konuşuyorlarsa, Meryem Anamız bana görünüyor, melekler, şeytanlar yoldaşlık etmekten hoşlanıyorlarsa ben ne yapayım.

Şimdi Jof vakasına modern psikiyatri açısından bakalım. Literatürü biraz dikkatli incelersek aslında psikiyatrinin kuramsal olarak normal insanların da hayaller görebileceğini kabul etme eğiliminde olduğunu fark ederiz. Ama iş uygulamaya ve psikopatolojinin teşhis açısından sınıflandırılmasına geldiğinde psikiyatri birden kendini kasar ve bu tür fenomenleri yadsıma eğilimi içine girer. Hülasa biraz uğraşırsak Jof'a, kitabın 'kaçık gibi görünseler de kaçık olmayanlar' bölümünde bir yer bulabiliriz. Ama Jof kazara medikal model içinde yetişmiş bir psikiyatrin eline düşerse, onu oradan münasip bir tanı ve antipsikotik almaksızın kurtarmamız pek mümkün olmaz. Bu yaklaşımım meslektaşlarımca sınırları tahrip edici yersiz bir esneklik olarak algılanabilir. Oysa konuyla ilgili bilimsel literatürü takip eden klinisyenler, sınırların kuramsal düzeyde de olsa zaten esnemeye başladığını görecekler. Serinin ikinci bölümünün son sözleri olarak şunları söylemek isterim. Dostoyevski ve Bergman gibi gerçek ustalara kulak kabartmak

Literatürü biraz dikkatli incelersek aslında psikiyatrinin kuramsal olarak normal insanların da hayaller görebileceğini kabul etme eğiliminde olduğunu fark ederiz.

ya da göz ucuyla da olsa bakmak, profesyonel olarak ilgilendiğimiz psikopatolojik fenomenlerin sınırlarını daha doğru görmemize yardımcı olabilir. Örneğin Bergman biz klinisyenlere, hayatı halusinasyonlar ekseninde anlamlandıran bir kişinin (filmdeki Jof karakteri) bizim görmek istediğimiz biçimde psikotik olmayabileceğini söylemek ister gibidir. Dostoyevski ise hayal görmenin bir hastalık işareti olduğu konusunda (sanırım gönülsüzce) bizimle mutabık kalır ama bir adım sonra bizim klinik tutumumuzdan keskin biçimde ayrılır ve der ki; hayallerin hastalıkla bağlantılı olması onların gerçekliği olmadığı (sizin zannettiğiniz gibi) anlamına gelmez. Kimbilir bu düşünceleri belki sorgulamaya değer buluruz, belki de sanatçı muhayyilesi der geçeriz.

Teşekkür ve açıklama: Bazı konuları mütalaa ederken, konuya ilişkin yarı formal küçük araştırmalar yaparım. Soruşturma sonuçları çoğu zaman benim için zihin açıcı olur. Bu konuyla ilgili olarak da 'Halusinasyon üzerine küçük bir anket' başlığıyla iki grup üzerinde (psikiyatristler ve daha çok iletişim sektöründe çalışan bazı arkadaşlar) küçük bir soruşturma yaptım. İkinci gruba ulaşmam konusunda Nuket D. Korkmaz ve arkadaşlarına teşekkür ediyorum. Çok özenli ve kapsamlı olarak hazırlayamasam da soruşturma sonuçları benim için çarpıcıydı. Burada sonuçların dokümünü vermeyeceğim. Ama sonuçların her iki yazıda özet olarak dillendirilmeye çalıştığım görüşleri teyid eder nitelikte olduğunu söyleyebilirim.